

досліджуваної проблеми в практиці роботи дошкільних навчальних закладів.

Список використаної літератури

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/>
3. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : [навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл.] / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2004. – 456 с.
4. Савенков А. И. Детское исследование как метод обучения старших дошкольников [Электронный ресурс] / А. И. Савенков. – М. : Педагогический университет Первое сентября, 2008. – Режим доступу : <http://dob.1september.ru/articlef.php?ID=200702415>.

Татьяна Андрющенко. Исследовательская деятельность как способ формирования здоровьесберегающей компетентности у детей дошкольного возраста.

В статье раскрыты особенности организации образовательной среды исследовательской деятельности детей дошкольного возраста в контексте формирования у них здоровьесберегающей компетентности.

Ключевые слова: здоровьесберегающая компетентность, жизненные навыки, навыки рационального питания, исследовательская деятельность, дети дошкольного возраста.

Tetiana Andriushchenko. Research activities as a way of formation of the health keeping competence in pre-school children.

The article deals with the features of organization of the educational environment of the research activity in pre-school children in the context of formation the health keeping competence in them.

Key words: health keeping competence, life skills, skills of nutrition, research activity, pre-school children.

УДК 372.3 : 371.315.1

Л. І. Зайцева

ВИКОРИСТАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ ДОШКІЛЬНИКАМИ ЗНАННЯМИ ПРО ОБ'ЄКТИ ДОВКІЛЛЯ

У статті розкрито сутність та роль активних методів навчання в процесі ознайомлення дошкільників з об'єктами довкілля. Охарактеризовано методи, які сприяють розвитку мислення дитини, а

саме – експеримент, моделювання, діалог.

Ключові слова: *активні методи, моделювання, експериментування, діалог, об'єкти довкілля.*

Постановка проблеми. Процес ознайомлення дошкільників із довкіллям, пов'язаний з використанням певних способів, завдяки яким діти опановують нові знання, розумово розвиваються, формують особистісні якості. Для визначення сукупності цих способів використовують поняття «метод». Сучасні науковці трактують термін «метод навчання» як систему послідовних способів взаємопов'язаної діяльності педагога і дітей, що спрямована на досягнення навчально-виховних завдань. Конкретний метод визначає особливості діяльності вихователя та дітей, напрям процесу навчання. Проте не всі методи забезпечують розвиток мислення, здібностей дитини, вміння знаходити шляхи розв'язання різноманітних практичних ситуацій.

Ознайомлення дошкільників з об'єктами природно-предметного довкілля передбачає використання методів і прийомів, розрахованих на образність, конкретність, емоційність мислення дітей дошкільного віку; поступове підведення їх до засвоєння понять, до узагальнених знань. Важливо, щоб у процесі оволодіння знаннями про довкілля були задіяні не тільки сприйняття та пам'ять, а й інші психічні процеси.

Аналіз досліджень і публікацій. У дидактиці існують різні критерії, підходи до класифікації методів навчання, зокрема: за джерелами передачі й характером сприйняття інформації (С. Петровський, Е. Галант); за основними дидактичними завданнями, які необхідно вирішувати на конкретному етапі навчання (М. Данилов, Б. Єсіпов); за характером пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі (М. Скаткін, І. Лернер).

Деякі науковці (С. Козлова, Н. Виноградова та ін.) виділяють окрему групу методів, які спрямовані на підвищення пізнавальної активності дітей у процесі оволодіння знаннями про об'єкти довкілля, а саме: елементарний та каузальний аналіз, моделювання та конструювання, запитання, розв'язання логічних задач, експериментування та досліди [1].

Мета статті – висвітлити роль активних методів навчання в процесі ознайомлення дошкільників з об'єктами природно-предметного довкілля.

Виклад основного матеріалу. У контексті нашого наукового дослідження були застосовані такі активні методи ознайомлення дошкільників з об'єктами та явищами довкілля, як: експериментування, моделювання, діалог. Більшість науковців (М. Подд'яков, С. Ніколаєва, Л. Парамонова) експериментування визначають як основу пізнавального орієнтування. На їхню думку, потреба дитини в нових враженнях лежить в

основі виникнення й розвитку дослідної діяльності, яка спрямована на пізнання навколишнього світу [4].

Дослідження Л. Парамонові доводить, що знання формуються як результат взаємодії дитини з тією чи іншою інформацією. Саме привласнення інформації через її зміну, доповнення, самостійне застосування в різних ситуаціях і породжує знання.

Н. Лисенко визначає експеримент для дітей дошкільного віку як дослід, у якому під час підбиття підсумків через порівняння й зіставлення дослідного та контрольного об'єктів виділяється суттєва ознака чи їх група, що виникли в результаті діяльності. На переконання дослідниці, суттєва відмінність між дослідом й експериментом полягає в тому, що останній передбачає наявність дослідного й контрольного об'єктів. Саме експеримент дозволяє найпереконливіше наочно продемонструвати ті зміни, які відбуваються в результаті діяльності дитини, а показники їх поетапної фіксації дають змогу ідентифікувати через певний час окреме явище для додаткової доказовості й переконливості.

Учені (Н. Гавриш, А. Миронов, О. Савенков та ін.) зазначають, що дошкільники не лише сприймають властивості об'єктів природи та процесів, а й виділяють, оцінюють справжні необхідні умови здійснення природних процесів. Тобто вони можуть з'ясувати й проаналізувати зовнішні умови й внутрішню зумовленість змін, що відбуваються з об'єктами або явищами природи, формують розуміння специфічності їхнього існування [5].

Експеримент виконує різні пізнавальні функції: демонстрування зв'язків, недоступних для сприймання органами чуттів дитини, проникнення вглиб тих явищ природи, що спостерігаються в докільці, і тих, які важко спостерігати внаслідок прихованості їхніх механізмів від безпосереднього сприймання [6].

У процесі дослідницької діяльності вихованець має здійснювати дії, завдяки яким стає можливим усвідомлення зв'язків. Ілюструючи дітям розгорнуту картину об'єктивного характеру певного явища, педагог водночас формує практичні вміння й навички аналізу, способи проникнення в сутність.

Особливе значення в навчанні дітей дошкільного віку має наочність. Це пояснюється насамперед тим, що мислення дитини має переважно наочно-образний характер. Тривалий час наочне прирівнювалося до чуттєвого, тому будь-яке засвоєння предмета в чуттєвій формі вважалося наочним. Однак П. Каптерев у цьому зв'язку зауважує, що не всяка наочність робить навчання наочним. Як вважає вчений, важливий не сам по собі чуттєвий об'єкт, а знання, яке він забезпечує. Розв'язати це завдання допоможе метод моделювання.

Дидактична цінність моделей та моделювання полягає в досить швидкому та переконливому формуванні узагальнених уявлень. Проблема використання моделювання в навчанні розроблялася в дослідженнях

Л. Венгера, Д. Ельконіна, Н. Салміної, Л. Фрідмана та інших. На думку науковців, моделювання – це метод пізнання властивостей предметів через моделі [7]. Це процес створення моделей і дії з ними, які дозволяють досліджувати окремі властивості, сторони предмета, що нас цікавлять. Модель створює мову спілкування, яка, опрідмечуючи зміст об'єкта дослідження, дозволяє виявити його істотні ознаки. Вона є сполучною ланкою, яка поєднує чуттєве та раціональне пізнання.

Перехід певного об'єкта у форму моделі дозволяє виявити в ньому такі властивості, які не розкриваються при безпосередньому оперуванні ним. Створюючи внутрішні відношення та властивості об'єктів, які вивчаються, модель виконує евристичну функцію виділення загальних характеристик цих об'єктів. Саме це відсутнє в традиційній наочності [3].

Основою активних методів науковці вважають діалог. Він стимулює розвиток пізнавальних процесів, допитливості, вчить дітей мислити, розмірковувати, обґрунтовувати свою думку. Пізнавальний діалог повинен стати природною формою взаємодії з дитиною, починаючи з раннього віку.

Дослідники розглядають діалог як процес пізнання та спілкування. Діалогічне мовлення має багато різновидів залежно від функції, яку воно виконує, характеру протікання, кількості учасників, ступеня підготовленості тощо. У лінгводидактиці та методичній літературі немає єдиного підходу до визначення видів, типів, форм діалогу. В аспекті діяльнісного підходу (Л. Сахарова, П. Гуревич та ін.) виділяють: діалог-пояснення, діалог-договір, діалог, який передає почуття людини, діалог-суперечка, ситуативно-обумовлений діалог, бесіда-обмін враженнями, бесіда-обговорення.

В ознайомленні дошкільників з об'єктами довкілля доцільно використовувати діалог, який ґрунтується на вищій психічній функції, – мисленні (і педагога, і дитини). Він є інтерактивним методом, що вимагає рівномірної спільної активності. Діалогічний метод виявляє себе у взаємодії педагога й дитини на основі створення інформаційно-пізнавальної суперечності між раніше засвоєними знаннями та новими практичними умовами їх використання з метою спонукання вихованців до участі в постановці, вирішенні проблем, засвоєнні нових понять та способів дії [2].

Аналізуючи протиріччя між фактами, явищами, педагог створює проблемні ситуації, які спонукають дітей до участі в постановці проблеми, висуненні припущень, доведенні гіпотези. Це сприяє формуванню в дошкільників умінь і навичок мовленнєвого спілкування та самостійної пізнавальної, пошукової діяльності.

Отже, діалог – це обмін судженнями за темою засвоєння, обмін способами пояснення. Пояснення, міркування дитини повинні бути нестандартними, тобто такими, яких немає в її життєвому досвіді. А це

означає, що за умови правильного стимулювання, вихованець відкриває новий для себе спосіб мислення – формулювання певних суджень. Головна настанова в цьому обміні для педагога – розгортати діалог так, щоб він психологічно не травмував дитину, а навпаки, вселяв віру у її сили й успіх. Вихователь повинен заохочувати обмін запитаннями щодо розуміння змісту та способу оперування ним. Це можуть бути запитання-імпульси, запитання-уточнення, запитання-підтримка, запитання-сумніви. Діалогічний принцип дуже важливий для розвитку пізнавальної активності. Науковці (О. Матюшкін, О. Усова, Л. Парамонова та ін.) підкреслюють: якщо навчання виступає як монологічний процес, реального розвитку пізнавальної активності й становлення більш високих форм мислення не відбувається.

Розглянемо використання означених активних методів навчання в процесі ознайомлення з властивостями матеріалів. Наприклад, на занятті з теми «Твердість матеріалів» діти під час самостійної діяльності знаходять спосіб вирішення таких проблемних завдань: з'ясування невідповідності матеріалу певним вимогам; визначення змісту властивості, яка вивчається; виявлення цієї властивості в групі матеріалів; об'єктивація та фіксація нового знання за допомогою знаків.

У ході виконання першого завдання діти визначають причину втрати коробкою, у якій вони носять іграшки на прогулянку, форми та цілісності. Основним методом у цій ситуації виступатиме діалог. Задачею педагога є формулювання серії логічних запитань, які допоможуть дітям виявити протиріччя. З цією метою вихователь використовує причинні запитання, які акцентують увагу дошкільників на явищі, яке вивчається: «Чому коробка для іграшок швидко зруйнувалася? З якого матеріалу виготовлена коробка? Які властивості повинен мати матеріал, щоб утримувати іграшки? Який матеріал, на вашу думку, не продавлять іграшки? Чому?»

Особливістю побудови діалогу є те, що вихователь після кожного запитання актуалізує досвід дітей: «Що скаже Сергійко?», «Що думає Наталочка?», «А як вважає Оленка?» тощо. Він приймає усі їхні відповіді, заохочує різні розмірковування та пропозиції, навіть найбільш неймовірні. Після чого робить узагальнення: «Нам потрібно обрати матеріал, який буде твердішим за іграшки».

Друге завдання передбачає визначення сутності поняття «твердість». Для його розв'язання вихователь з'ясовує, чи є в досвіді дитини уявлення про твердість матеріалів, наскільки вони відповідають науковому поняттю. Основним методом у цій ситуації є самостійне експериментування дитини, у ході якого вона переважно шляхом проб та помилок намагається отримати нове знання. Запитання до дітей допомагають педагогу загострити протиріччя між наявним досвідом та необхідністю отримати нове знання. Це можуть бути такі запитання: «Як виявити твердість? Які матеріали мають властивість «твердість»? Чому ви думаєте, що ці матеріали тверді?»

У наступному (третьому) завданні педагог використовує спеціально організовану експериментальну діяльність, яка спрямована на відкриття нового знання. Діти засвоюють або уточнюють умови, за яких виявляється властивість матеріалу «твердість». Спосіб дій виявлення твердості вимагає від вихованців засвоєння необхідної та достатньої кількості операцій, які виконуються в певній послідовності: виявлення вихідного стану матеріалу, застосування сили – натискання одним матеріалом на інший, зняття цієї сили, фіксація відсутності змін матеріалу, збереження ним цілісності.

На цьому етапі діалог будується так, щоб результат власної діяльності дитини поступово ставав очевидним і нарешті сприймався як відкриття: «Давайте візьмемо іграшки, які проткнули картон, і натиснемо спочатку ними на пінопласт, а потім на дерев'яну пластину. Зверніть увагу на вихідний стан пінопласту. Чи є на ньому нерівності? Тепер із силою натисніть на пінопласт гострим кутом різних іграшок (металевих, дерев'яних, пластмасових). Що відбулося з пінопластом після того, як ви натиснули, надавили на нього іншим предметом? Чи відбулися з ним зміни? Чи підходить цей матеріал для коробки? Чому?»

Тепер випробуйте дерев'яну пластину. Що треба зробити спочатку? Чи є на цій пластині нерівності? Натисніть різними іграшками на неї. Чи змінився її стан після зняття сили натиску? Чому не відбулося змін? (Матеріал протистоїть силі натиску, чинить опір, він твердий.) Давайте зробимо висновок про цю властивість. Твердість – це здатність матеріалу протистояти силі натискання, не змінювати своєї форми, зберігати цілісність».

Особливістю цього етапу є те, що діти вербалізують предметні дії. У майбутньому цей мовленнєвий алгоритм стане планом дій для визначення твердості в інших матеріалів.

Четверте завдання передбачає фіксацію нового знання за допомогою знаків. Зауважимо, що кожна дитина сама створює модель твердості. Педагог запитаннями спрямовує послідовність дій вихованців: «Яким знаком можна позначити сталість матеріалу? Яку за формою лінію нагадує поверхня матеріалу? Яким знаком зобразимо дію сили натискання? Як за допомогою стрілки показати, куди спрямоване натискання? Як позначити зняття цієї сили? Як можна показати за допомогою лінії відсутність зміни форми матеріалу, його сталість?» Після того, як модель створено, педагог пропонує дітям пояснити вибір кожного знака.

Наступне (п'яте) завдання – відтворення нового способу дій у типовій ситуації – вимагає поєднання всіх означених методів. Вихователь пропонує з-поміж двох матеріалів (пластиліну і пластмасу) визначити твердіший: «Як ви думаєте, який з матеріалів твердіший? Як це визначити?» Ця мікропроблема потребує від дитини моделювання способу дій у змінених умовах: різна структура, форма матеріалу. Вона спонукає

дітей до випробування матеріалів, побудови конкретного способу дій для кожного матеріалу за допомогою моделювання та власних запитань.

Отже, засвоєння дитиною нового знання про властивості матеріалів відбувається в процесі їх самостійної діяльності. Запитання спрямовують експериментальну діяльність дітей, стимулюють їхню розумову активність, формують алгоритм визначення властивості в інших матеріалів.

Висновки. Активні методи навчання забезпечують долучення дітей до самостійної пізнавальної діяльності. Вони викликають особистісний інтерес дошкільників до розв'язання пізнавальних задач, розвивають допитливість.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження полягають у визначенні динаміки впливу активних методів навчання на рівень засвоєння знань вихованцями про об'єкти довкілля.

Список використаної літератури

1. Балаев А. А. Активные методы обучения / А. А. Балаев. – М. : Профиздат, 1986. – 96 с.
2. Гавриш Н. Пізнавальні діалоги з дошкільниками / Н. Гавриш, Г. Лопатіна // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2009. – № 2. – С. 46–52.
3. Карпенко А. В. Соотношение наглядности и моделирования в обучении / А. В. Карпенко // Начальная школа плюс До и После. – 2004. – № 4. – С. 32–36.
4. Князева О. Л. Особенности поисковой деятельности дошкольников при решении наглядно-действенных задач / О. Л. Князева // Вопросы психологии. – 1987. – № 4. – С. 86–93.
5. Короткова Н. А. Познательно-исследовательская деятельность старших дошкольников / Н. А. Короткова // Ребенок в детском саду. – 2003. – № 3. – С. 4–12.
6. Савенков А. И. Маленькие исследователи. Как научить дошкольников приобретать знания / А. И. Савенков. – Ярославль : Академия развития. – 2002. – 160 с.
7. Фридман Л. М. Наглядность и моделирование в обучении / Л. М. Фридман. – М. : Знание, 1986. – 350 с.

Лариса Зайцева. Использование активных методов обучения дошкольников в процессе овладения знаниями об объектах окружающего мира.

В статье раскрыто сущность и роль активных методов обучения в процессе ознакомления дошкольников с объектами окружающей действительности. Дана характеристика методов, способствующих развитию мышления ребенка – эксперимент, моделирование, диалог.

Ключевые слова: активные методы, моделирование экспериментирование, диалог, объекты окружающего мира.

Larisa Zaitseva. The use of active methods of preschoolers' teaching in the process of their acquaintance with objects of surrounding world.

The article exposes the meaning and role of active methods of preschoolers' teaching in the process of their acquaintance with objects of surrounding world. The author characterizes the methods stimulating child's mental development – an experiment, modeling, a dialogue.

Key words: active methods, modeling, experimentation, dialogue, objects of surrounding world.

УДК 37.036:372

М. В. Коновальчук

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СТИМУЛЮВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття ознайомлює з суттю та особливостями дослідницької діяльності старших дошкільників. Визначено такі педагогічні умови стимулювання дослідницької діяльності, як: гуманізація навчального спілкування, організація співробітництва вихователя і вихованців, систематичність.

Ключові слова: пізнавальна активність, дослідницька діяльність, гуманізація спілкування, педагогічне співробітництво, гуманна педагогіка.

Постановка проблеми. На рубежі другого і третього тисячоліть людство опинилося перед принципово новими цивілізаційними викликами. «Знаннєва» парадигма освіти усе більше поступається гуманістичній. Суспільство висуває нові вимоги до людини в площині особистісного та професійного розвитку, які передбачають наявність здатності особистості бути самостійною, творчою, конкурентоспроможною, проектувальником власної долі.

За цих умов найбільшого успіху досягають ті держави, які забезпечені висококваліфікованими кадрами у високотехнологічних галузях виробництва. Прогрес практично всіх галузей людської діяльності залежить від окремих особистостей – фахівців, які нестандартно сприймають навколишній світ, надзвичайно енергійні, мають пізнавальну активність, здатні мислити творчо та вчитися протягом життя.

На жаль, середньостатистична людина здебільшого існує у світі лінійних комп'ютерних алгоритмів, певних стереотипів, діє за інерцією, що позбавляє особистість самостійності у просторі багатоваріантності та альтернативності, у площині власної відповідальності за реалізацію свого призначення.